

STARÉ NENÍ NOVÉ A MALÉ NENÍ VELKÉ ANEB O MANAGEMENTU

VOJTĚCH KOTECKÝ

Mgr. VOJTĚCH KOTECKÝ, Ph.D. Zabývá se vztahem české ekonomiky a environmentální politiky. Pracuje v pražském institutu Glopolis. Deset let programový ředitel Hnutí DUHA a člen Rady vlády pro udržitelný rozvoj.

Chvilími poněkud příkřejší debata o managementu národního parku Podyjí, jež se na stránky Fóra ochrany přírody občasné vrací a kterou opět otevřelo předminulé číslo, je pouze součástí větší praktické konverzace, kterou česká ochrana přírody potřebuje vést. Jenomže prozatím nevede. Totiž: dokážeme – a chceme vůbec – replikovat minulost v rozměru krajiny?

Fundament diskuze je samozřejmě celkem triviální. Velkou část (středo)evropské biodiverzity historicky podmiňují aktivní intervence člověka. Avšak tyto postupně zanikly, protože se mění trhy, technologie a suroviny. Skončilo extenzivní zemědělství, neboť agrární podnikání se polarizuje: na úrodnějších půdách intenzifikuje a marginální pozemky opouští. Lesnictví se rozešlo s některými tradičními hospodářskými tvary lesa – kvůli své profesní kultuře a menší poptávce po palivovém dříví i po krmení pro dobytek. A také armáda s koncem studené války přestala potřebovat některé vojenské prostory. Ochrana přírody v maloplošném rozměru našla elegantní řešení. Opouštěné modely hospodaření úspěšně imituje kombinací subvencí a dobrovolnické práce. Kosení rašelinné louky na Šumavě, pastva na vřesovišti u Havraníků nebo vojenské cvičení u Hradce Králové už nedávají smysl v ekonomice agrárního podniku či prioritách státu? Budeme si za ně tedy platit.

Imitace naprosto dávají smysl ve středo-evropské tradici maloplošných chráněných území. Bez nich by česká příroda už byla mnohem chudší. A není na nich nic pejorativního. Koneckonců hrady a zámky také pečlivě a nákladně udržujeme, ačkoli jejich příspěvek k obranyschopnosti státu nebo k nabídce na trhu s luxusnějším bydlením už poněkud vyprchal.

Pro ochranu biodiverzity je však důležitý také krajinný rozměr – a tady model subvencovaných imitací nezbytně naráží na limity. Soudobá evropská ochrana přírody na úrovni krajiny prakticky kombinuje dva přístupy. První v minulém čísle FOP

do debaty přihodil Jakub Hruška (Hruška 2019). Můžeme regulacemi, podmínkami agrárních dotací, přímými subvencemi a jinými instrumenty podporovat *land sharing*, tedy přírodní prvky v rutinním lesnickém a zemědělském hospodaření. A za druhé management jádrových území národních parků většinou spočívá v pozvolné obnově přírodní dynamiky s biologickými fenomény, které tato podmiňuje. Ať už prostým ukončením hospodaření, nebo jeho ukončením po předcházející intervenci: rekonstrukci lesa, revitalizaci rašeliniště a podobně.

Obojí je důležité, ale ani jedno není přímou odpovědí na dilema, které právě řešíme. *Land sharing* není totéž jako tradiční extenzivní zemědělství. A obnova přírodní dynamiky dává perfektní smysl v krajíně tvořené horskými či podhorskými lesy, popřípadě přirozenými mokřady. Nemusí však nezbytně nahradit biotopy, jež utvářelo tradiční extenzivní hospodaření (ale třeba může: viz Vrška 2016).

Dal by se model subvencovaných imitací, který úspěšně pečuje o území v řádu jednotek či desítek hektarů, replikovat také v krajínách o tisících hektarů? Program péče o krajinu loni zajistil kosení, sečení nebo vyřezávání křovin na 509 hektarech ve volné krajíně; stejná opatření a pastvu financoval na několikrát větší ploše v chráněných územích. České národní parky chrání tisíce hektarů luk a pastvin, kde je hospodaření nastaveno v obrysech jakéhosi opatrného kompromisu mezi ochranou přírody a komerčním zemědělstvím. Jenomže cílená extenzivní péče designovaná pro podporu biodiverzity i tady probíhá s nemalými náklady pouze na malých plochách. Správa KRNP nedávno dokončila projekt, který za desítky milionů korun z programu LIFE zajistil management luk na 9,5 % z krkonošského sekundárního bezlesí, respektive 1,3 % národního parku. V NP Šumava se cílené intervence v roce 2018 prováděly na 1,3 % sekundárního bezlesí, čili 0,11 % parku.

Lukáš Čížek a Jan Miklín navrhuji, že nyní,

„[v] čase téměř nekonečných finančních možností“, by subvencovaná imitace tradičního hospodaření v krajinném měřítku měla být proveditelná (Čížek et Miklín 2019). Nabízí se však více důvodů ke skepsi. Pro začátek připomeňme, že správy českých národních parků chronicky čelí vážným rozpočtovým potížím, jež hrozí brzy eskalovat do otevřené krize. Souběžně totiž ubývají hlavní zdroje příjmů. Příspěvek, který dostávají ze státního rozpočtu, byl loni v Podyjí, Krkonoších a na Šumavě o 31 % nižší než před deseti lety (pro České Švýcarsko nejde udělat stejné srovnání, ale situace je podobná). Prudce se propadají se také výnosy z prodeje dříví, které v předchozích čtyřech letech činily 43 % příjmů. A brzy ubude rovněž evropských fondů. Během příštích několika let správy patrně budou vážně řešit pravý opak: jestli vůbec dokážou finančně udržet alespoň současnou úroveň péče.

Ale především: dejme tomu, že by rozpočtové možnosti nyní opravdu byly téměř nekonečné. Ochrana přírody však potřebuje najít řešení, jehož součástí není slovo *nyní*. Centrálním dilematem není, jak financovat aktivní péči v krajinném měřítku během příštích několika let, nýbrž jaký management lze garantovat dlouhodobě. Jednorázová injekce určitě dočasně podpoří biodiverzitu a může být naprosto smysluplná. Nicméně plán, čím nahradit zanikající tradiční ekonomiku, očividně neposkytuje. Národní parky potřebují rozumně udržitelný model managementu, který vydrží přinejmenším desítky let. Nikoli strategii spočívající v *ad hoc* intervencích v momentech, kdy se někde vynoří finance.

Nabízejí se dva směry, které bychom mohli prozkoumávat. Za prvé můžeme neimitovat zanikající hospodaření, nýbrž postavit úplně nový a finančně udržitelný ekonomický model s podobnými výsledky. Polská společnost na ochranu ptáků (OTOP) provozuje továrničku na výrobu energetických pelet z rákosu (a sena) sklizeného v Biebrzanském národním parku. Pokusy o podobné iniciativy se objevovaly také v Česku.

Řešením také může být kreativní práce s bezzásahovostí. Ponechání ploch přírodní dynamice má nespornou výhodu: je poměrně levné. Ale kdo říká, že přírodní dynamika musí nutně vypadat právě jako Boubínský prales? Kupříkladu repatriace či polodivoké držení velkých herbivorů v principu nemusí být v rozporu s paradigmatickým ani formálními ochrannými podmínkami přírodní zóny národního parku. Koneckonců koncept takzvaného rewildingu v modelu, který se minulých několik let vynořuje jako vlivná inovace v ochraně přírody hlavně severozápadní Evropy, často kombinuje návrat velkých savců a disturbančního režimu (viz například Hughes et al. 2011, Jepson et al. 2018).

V obou případech také platí, že nepůjde o imitaci zemědělství či lesnictví z konce devatenáctého století. Neobnovíme totéž, nýbrž vytvoříme krajinný vzorec s vysokou biodiverzitou a biotopy, které v důležitých rysech (například relativně otevřená mozaika) korespondují s těmi, jaké zde byly v agrární minulosti.

Což ovšem vyžaduje jistou intelektuální odvahu. Evropská ochrana přírody drží konzervativní přístup naváděný přibližnou historickou pamětí. Pokud některý hospo-

dářský model donedávna udržoval biodiverzitu, snaží se jej plus mínus obnovit. Kde po staletí (nebo tisíciletí) otevřenou krajinu formovalo pastevectví a posléze desítky let tankisté, máme přirozený sklon vrátit pas-tvu či tanky, popřípadě obojí. Ale musíme volit výhradně z historických modelů? Mohli bychom je považovat za nějak původní či přirozené. Pokud však považujeme za adekvátní řešení krajinné dynamiky vojenskou techniku (která evidentně není přirozeným nebo původním prvkem krajiny v jakémkoli rozumném smyslu), může stejně dobře sloužit prakticky cokoli. Novoty nemusí konvenovat našemu intuitivnímu smyslu pro autenticitu (Dudley 2011). Teorie ekologie obnovy však nikde neříká, že podobné biologické fenomény se nutně musí obnovit shodnými intervenčními mechanismy.

Netradiční řešení by byla krokem do neznáma i po ryze praktické stránce. Nutně by se potýkala s nemalými nároky a komplikacemi, včetně koncepční diskuse, organizačních nároků a vstupních investic. Patrně by vyžadovala rozhodování na podstatně vyšší úrovni, než jsou jednotliví správci chráněných území. A postavit nový model péče potrvá léta, ne-li desetiletí. Nicméně management velkoplošných chráněných území v takových časových rozměrech pracuje běžně. A možná je perspektivnější než naděje, že se podaří ve velkém nakopírovat přístup, jaký úspěšně slouží v maloplošných rezervacích.

LITERATURA:

Čížek, L., Miklín, J., 2019. Nová zonace a staré bolesti NP Podyjí v číslech a souvislostech. *Fórum ochrany přírody* 6 (2): 44–48.

Dudley, N., 2011. *Authenticity in nature: making choices about the naturalness of ecosystems*. Earthscan.

Hruška, J., 2019. Problém není v NP Podyjí, ale v krajině jako takové. *Fórum ochrany přírody* 6 (3): 25–26.

Hughes, F. M. R., Stroh, P. A., Adams, W. M., Kirby, K. J., Mountford, J. O., Warrington, S., 2011. Monitoring and evaluating large-scale, 'open-ended' habitat creation projects: a journey rather than a destination. *Journal for Nature Conservation* 19: 245–253.

Jepson, P., Schepers, F., Helmer, W., 2018. Governing with nature: a European perspective on putting rewilding principles into practice. *Philosophical Transactions of The Royal Society B* 373: 20170434.

Vrška, T., 2016. Trochu informačního světla do temnoty bezzásahovosti. *Fórum ochrany přírody* 3 (1): 10–13.